

Verwilderde Japanse planten in Nederland, ingevoerd door Von Siebold

Maarten J.M. Christenhusz* & Gerda A. van Uffelen**

* Gandhi 147, 4102 HJ Culemborg; e-mail: VonSiebold@hotmail.com

** Collectiebeheer Hortus botanicus Leiden; e-mail: Uffelen@hortus.leidenuniv.nl

Naturalized Japanese plants in the Netherlands, introduced by Von Siebold

Between 1829 and 1866 the Bavarian physician Philipp F.B. von Siebold (1796–1866) introduced many garden plants from Japan into Europe, some to be the first Japanese plants to reach Europe. Several of these species became naturalized in the Dutch flora. Completely naturalized are *Fallopia japonica* and *Rosa rugosa*, and probably also *Berberis thunbergii*, *Cyrtomium falcatum*, *Ligustrum ovalifolium*, *Petasites japonica*, and *Rosa multiflora*. *Elaeagnus pungens*, *E. umbellata*, *Lycium chinense*, *Pachysandra terminalis*, *Parthenocissus tricuspidata* and *Spiraea japonica* are also sometimes found naturalized.

Bij het onderzoek naar het lot van de door Von Siebold in Nederland ingevoerde planten bleek dat veel daarvan nog steeds populaire tuinplanten zijn. Een aantal heeft ook buiten tuinen een plaats in de Nederlandse flora weten te veroveren.

Het is al langer bekend dat sierplanten uit onze tuinen verwilderen. Daar wordt bij introducties als sierplant in Nederland eigenlijk nooit rekening mee gehouden. Sommige planten zijn in de tuin niet in toom te houden en worden dan bijvoorbeeld bij herinrichting van de tuin verwijderd en weggegooid, of de planten zaaien zich uit en verschijnen dan op wilde of halfwilde plaatsen. Ook kan het voorkomen dat een bepaalde plant ergens is geplant en dat de omgeving niet meer in cultuur is; de plant blijft dan staan in een halfwilde situatie en kan zo lang standhouden.

Veel van onze tuinplanten zijn uit Japan afkomstig. Hoewel Japan langdurig een voor buitenlanders gesloten land was en pas toegankelijk werd na de geleidelijke openstelling van het rijk vanaf 1853, zijn Japanse planten niet meer weg te denken uit onze tuinen. Dit is onder meer te danken aan de Beierse arts Philipp Franz Balthasar von Siebold (1796–1866), die in 1823 in Nederlandse dienst werd uitgezonden naar de Nederlandse handelskolonie Deshima in de haven van Nagasaki. Daar heeft hij onder vaak moeilijke omstandigheden veel plantensoorten verzameld, maar ook dieren, kunst, allerlei voorwerpen, mineralen, fossielen, geografische kaarten en herbariummateriaal.

Tegenwoordig wordt de pluimhortensia *Hydrangea paniculata* 'Grandiflora' als een ouderwetse 'boerentuinplant' beschouwd; *Hosta*, *Aucuba* en *Skimmia* zie je in vrijwel iedere tuin en lanen worden o.a. gesierd met rijen *Ginkgo biloba* en *Cercidiphyllum japonicum*. Veel van de planten die Von Siebold naar Nederland bracht waren al sinds lange tijd in cultuur in de vele Japanse tuinen en Boeddhistische hoven.¹

De eerste Japanse planten werden al in Nederland ingevoerd (als zaden) door de Duitse arts Engelbert Kaempfer (1651–1716), die in 1703 onder andere zaden van *Ginkgo biloba* had meegebracht²; de hieruit gegroeide bomen zijn nog te vinden

in de oude Hortus (museumtuin) aan de Lange Nieuwstraat in Utrecht (geplant in 1754) en in de Hortus botanicus te Leiden (geplant in 1783).

In de daarop volgende jaren schreef de Zweed Carl Peter Thunberg (1743–1828) de eerste *Flora Japonica* (1784)³, na zijn verblijf als factorijarts op het eiland Deshima in de haven van Nagasaki, waar ook Kaempfer zijn onderzoeken verrichtte. Dit kunstmatige eiland was voor de Portugezen gebouwd, maar toen deze werden verbannen uit Japan werd het aan de politiek noch kerkelijk gerichte Nederlanders ter beschikking gesteld; vanaf Deshima waren de Nederlanders door de Japanse regering goed te controleren, maar konden ze wel handel drijven met de Japanners.

Nadat er gedurende enkele jaren artsen op Deshima verbleven, die weinig op hadden met de Japanse flora, werd in 1823 Philipp von Siebold naar Japan gestuurd. Al spoedig daar aangekomen won hij het vertrouwen van de lokale heersers en hij kreeg hierdoor vele geschenken en extra privileges. Hij mocht een landgoed (Narutaki) even buiten Nagasaki betrekken, waar hij de zieken kon verzorgen en lessen kon geven aan de studenten die onderwezen wilden worden in de westerse wetenschappen.⁴

Hij stichtte een botanische tuin op Deshima, waar hij borstbeelden van Kaempfer en Thunberg liet plaatsen, voor wie hij veel bewondering had.⁴

Von Siebold is verantwoordelijk voor de introductie van de Japanse thee (*Camellia sinensis* var. *japonica*) op Java. Hij verstuurde in 1824 vanaf Deshima een levende struik en zaden, zodat er in 1827 rond Batavia al bijna 3000 jonge theeplanten groeiden. Tegenwoordig wordt de Java-thee geëxporteerd naar Japan.¹

De eerste grote plantencollectie, die in 1829 uit Japan naar Nederland werd gezonden, was door Von Siebold tijdens zijn verblijf in Japan samengesteld, voornamelijk van gekregen of gekochte planten.

Hij verzamelde in opdracht zoveel mogelijk Japanse voorwerpen, dieren (levend en opgezet), planten (levend en gedroogd), kunst, fossielen en geografische kaarten. Dit laatste was verboden en zorgde er dan ook voor dat Von Siebold in 1829 werd veroordeeld voor het in gevaar brengen van het Japanse Rijk.⁴ Hij kreeg eerst huisarrest en werd daarna verbannen. Tijdens het huisarrest wist hij zijn collectie nog wel uit te breiden doordat zijn leerlingen 'geitenvoer' voor hem verzamelden, dat op Deshima prompt werd opgepot of gedroogd. Hij vertrok in 1829 met zijn collectie naar de Nederlanden en kwam begin 1830 in Antwerpen aan. De gedroogde planten werden in het recentelijk geopende herbarium te Brussel ondergebracht. De levende planten kregen een plek in de Botanische Hof te Gent (het huidige Boudeloohof). Enkele maanden later scheidde de zuidelijke provinciën zich af: het ontstaan van België.⁴

Het Herbarium werd gered uit de handen van de rebellerende Belgen doordat Von Siebold het op een kar liet laden en het naar Leiden liet verschepen. Dit kostte echter wel de nodige overredingskracht in de Antwerpse haven. Het is het begin geweest van het Rijksherbarium in Leiden, thans Nationaal Herbarium Nederland. De levende planten kon hij echter niet meenemen en deze verdwenen dan ook al spoedig uit de Hof naar de tuinen en oranjerieën van vooraanstaande kwekers en de bourgeoisie¹; dit was mede mogelijk door ziekte van de verantwoordelijke hortulanus Musch.

Het duurde tot 1841 voordat hij deze planten, of stekken daarvan, terugkreeg. De planten die al in 1829 vanuit Japan waren verstuurd stonden nog in de Hortus botanicus te Leiden. Vandaag de dag zijn van deze collectie nog ongeveer 20 oorspronkelijke planten of stekkendaarvan aanwezig.

De ontvangst van de planten uit België en de planten in de Hortus vormden de basis voor een kwekerij ter aanmoediging van de tuinbouw in Nederland, naar Belgisch voorbeeld.¹ Deze kwekerij (de 'Jardin d'Acclimatation' genaamd) was gelegen aan de Lage Rijndijk achter de Zijlpoort, toen nog op het grondgebied van Leiderdorp. Hier liet Von Siebold later een huis bouwen, Nippon genaamd.

Zijn assistent in Deshima, Heinrich Bürger, na 1830 zijn opvolger, zond nog verscheidene zaden en planten naar de Horti te Leiden en Amsterdam. Al deze planten verschenen in de catalogi van zijn kwekerij, van waaruit de verspreiding over West-Europa spoedig volgde.

Er was nog een grote collectie planten achtergebleven in de tuinen op Java, o.a. in Buitenzorg (nu Bogor) en in de bergtuinen te Tjipannas (nu Cibodas). Samen met Blume besloot Von Siebold dan ook om iemand daarheen te sturen om stekken van de planten naar Nederland te verschepen.

Pierot, een man die zich verdienstelijk had gemaakt op het Herbarium in Leiden en die opgeleid was door de kweker Rodbard, werd uitgezonden om deze Japanse collectie op Java naar Nederland te verschepen. Samen met Teijsmann en Hasskarl laadde hij vele kisten vol planten. Pierot zou vervolgens afreizen naar Japan. Het schip kwam echter in een tyfoon terecht en verging met man en muis bij Hong-Kong.¹⁴

Vervolgens werd Textor, een andere leerling van Rodbard, naar Java en daaropvolgend naar Japan gestuurd. Hij had in een zeer korte tijd een grote collectie planten aangelegd in de tuin op Deshima, die verwaarloosd was en door hem weer werd opgeknapt. Deze planten hadden echter veel tegenslagen onderweg; de reis duurde zo lang, dat het grootste deel van de collectie bij aankomst dood was. Wel is een flink aantal soorten uit knollen, bollen, zaden en uit de meegekomen aarde (met daarin zaden van Japanse onkruiden) opgekweekt.

Nadat Japan in 1853 zijn grenzen opende onder dwang van Rusland en Amerika, vroeg Von Siebold bij de regering dringend om een diplomatieke functie, aangezien Nederland anders zijn bevoorrechte positie in Japan kwijt zou raken. Men wist de Japanse regering te overtuigen dat de verbanning van Von Siebold opgeheven moest worden, maar het leek de Nederlandse regering niet goed een voormalig banneling een diplomatieke functie te geven. Door al dat dralen besloot Von Siebold om in 1859 op eigen kosten naar Japan af te reizen. Hij werd daar hartelijk ontvangen en kon zelfs zijn oude landgoed Narutaki, even buiten Nagasaki, terug kopen. Japan was inmiddels overspoeld door buitenlanders en er waren ook al de nodige plantenjagers aanwezig. De bekendste hiervan is misschien wel Robert Fortune (1812–1880)⁵, die veel Japanse planten in Engeland introduceerde.

Via o.a. Charles van Geert, die een kwekerij had in Kalmthout (België), het tegenwoordige Arboretum, kwamen de introducties van Fortune op het continent, waar ze vaak aangezien werden voor planten die afkomstig waren uit Von Siebolds collectie, omdat het Japanse planten betrof. Om de verwarring nog groter te maken

waren deze soorten vaak ook nog door anderen uit Japan, China of Java in Nederland ingevoerd.

Von Siebold had weinig op met de Engelsen en het contact verliep dan ook moeizaam. Fortune is wel op Narutaki geweest.⁶ Hij bewonderde de schoonheid van de tuin en het vernuft waarmee de planten werden opgekweekt in potten, zodat ze gemakkelijk verscheept konden worden. Hij zou volgens Alexander von Siebold, de oudste zoon, stekken en planten hebben gestolen uit Narutaki. Daardoor is moeilijk te achterhalen wie een soort het eerst heeft ingevoerd. Dat scheelt vaak slechts maanden en het is zeer waarschijnlijk dat het vaak om genetisch identieke planten gaat.

Enkele plantensoorten die in de Jardin d'Acclimatation werden gekweekt, zijn veel aangeplant, of konden gemakkelijk uit tuinen verwilderen. Dergelijke soorten die zijn opgenomen in Heukels' Flora van Nederland⁷, dan wel zijn gevonden in het Nationaal Herbarium Nederland afdeling Leiden (L) en Utrecht (U), zijn hieronder vermeld. Als synoniem zijn de namen vermeld waaronder deze planten soms ook in de handel zijn (geweest).

***Berberis thunbergii* DC. – Japanse zuurbes (Berberidaceae)**

Japanse zuurbes is veel aangeplant in gemeenteperkjes en langs wegbermen. Hij ontsnapt slechts zelden en meestal is de herkomst dan herleidbaar. Deze soort werd in 1860⁸ door Von Siebold ingevoerd als *Berberis japonica* Hort. en is van oorsprong endemisch in Japan. Hij wordt o.a. in de duinen door vogels verspreid en kan dan lang standhouden. Mag misschien tot de standaardlijst van Nederlandse flora gerekend worden.⁹

1962 Ooststroom, S.J. van, 24769, 'Duinen van de Amsterdamse Waterleiding, ten Z. van de Oranjekom.' (L)

1980 Hoek, K., 677, 'Bommenede (Grevelingen), dijktaud tussen steenglooiing.' (L)

1986 Jongepier, J.W., s.n., 'Middelburg, bij Ziekenhuis, voet van muur.' (L)

***Cyrtomium falcatum* (L.f.) C.Presl – IJzervaren (Dryopteridaceae)**

IJzervaren is een sierplant die zelden op vochtige muren verwilderd wordt gevonden en waarvan de oorspronkelijke verspreiding niet meer te achterhalen is. Hij komt voor in China, Maleisië, Taiwan, India, Oost- en Zuid-Afrika en Hawaï. Deze soort is voor het eerst in 1832 uit Japan ingevoerd door Bürger in de Hortus botanicus te Amsterdam.¹

De planten maken veel sporen, die gemakkelijk kiemen op beschutte vochtige plekken. Het is een vorstgevoelige soort, die in koude winters weer kan verdwijnen. Hij wordt het meest aangetroffen op muren in oude binnensteden. Deze soort wordt vanaf de jaren 1940 steeds vaker verwilderd aangetroffen, wat waarschijnlijk te maken heeft met de toenemende populariteit als kamerplant en tegenwoordig ook als tuinplant. De plant was zeer geliefd als decoratie in etalages, voornamelijk in die van slagerijen.¹⁰

1945 Barkman, J.J., R.A. Maas Geestermans & S.J. van Ooststroom 1746A, 'Leiden, Rapenburg, walkant.' (L)

1947 Meulen, J. van den, s.n., Delft, 'kademtuurtje bij Oostpoort.' (L)

- 1952 Barkman, J.J., s.n., 'Warmond, Huis te Warmond, op muurtje.' (L)
 1953 Barkman, J.J., s.n., 'Warmond, Op stenen brug voor het kasteel.' (L)
 1953 Gaasenbeek, H., s.n., 'Gouda, grachtkant.' (L)
 1961 Segal, S., s.n., 'Utrecht, Oude Gracht nabij Vreeburg.' (L)
 1963 Visser, A. de, 'Middelburg, aan de kademuur van de Turfkade.' (L)
 1983 Muller, F.M., 16146, 'Ede, De Ruyterstraat 64, Overgekomen in bloempot.' (L)
 1992 Andeweg, R., s.n., 'Rotterdam, Waalhaven NZ Pier 1.' (L)
 2000 Vuik, W., Amstelsluizen, Amsterdam (pers. comm.)

***Elaeagnus* spec. – Olijfwilg (Elaeagnaceae)**

Verscheidene *Elaeagnus*-soorten zijn sierheesters uit China en Japan.

Elaeagnus pungens Thunb. en *E. umbellata* Thunb. zijn in 1830 door Von Siebold ingevoerd. Ze worden aangeplant in heggen en langs wegen, in struweel en als zandbinder in de duinen. Ze kunnen verwilderen uit zaad of weggegooid tuinafval.

NB: De herbariumexemplaren zijn gedetermineerd met de nieuwe editie van Boom, Nederlandse Dendrologie.¹¹

***Elaeagnus pungens* Thunb. – Stekende olijfwilg:**

- 1979 Laan, D. van der, s.n., 'Rockanje, Terrein 'de Vallei' langs gaasafscheiding, terrein Natuurmonumenten, rand binnenduinos (geplant met veel exoten) overgang duinstruweel' (L)
 1985 Farjon, A., s.n., 'Huizen (N.-H.), Gooimeerkust. Strook zandgrond tussen sportvelden en vochtig grasland met riet en biezen langs de Gooimeeroever verwilderd.' (L)
 1986 Jongepier, J.W., 'Goes: 48.27.52; spoorwegemplacement.' (L)

***Elaeagnus umbellata* Thunb. - Schermolijfwilg:**

- 1986 Hattink, T.A., s.n., 'Bij Goirle, Tilburg.' (L)

***Fallopia japonica* (Houtt.) Ronse Decr. (= *Polygonum cuspidatum* Siebold & Zucc., *Reynoutria japonica* Houtt.) – Japanse duizendknoop (Polygonaceae)**

Japanse duizendknoop groeit goed op vochtige voedselrijke grond in wegbermen, aan bosranden, op spoordijken en aan beekoeveren en is plaatselijk vrij algemeen, vooral in het Kempen en Gelders District. Deze soort komt oorspronkelijk uit Japan en Noordoost Azië en is daar erg variabel. Japanse duizendknoop is daarom meerdere malen ingevoerd. Het eerst als *Polygonum sieboldii* Reinw. door Bürger in 1832¹, later door Teijsmann¹ in 1841 en Von Siebold in 1859 als resp. *Polygonum pictum* Siebold en *P. cuspidatum* Siebold en Zucc.¹² Verscheidene vormen werden onder andere namen beschreven.¹³ Het zou interessant zijn uit te zoeken welke vormen wanneer werden ingevoerd en in hoeverre deze in Nederland tegenwoordig wild voorkomen. De soort vormt een moeilijk ontwarbaar soortcomplex met de Sachalinse duizendknoop (*F. sachalinensis* (Maxim.) Ronse Decr.)¹⁴

Japanse duizendknoop verwildert gemakkelijk door middel van de wortelstokken en uit zaad. Hij is als veevoedergewas en als sierplant ingevoerd en daarna op grote schaal verwilderd. Het kan een hardnekkig onkruid zijn, dat eenmaal aanwezig, bijna niet meer weg te krijgen is en grote aaneengesloten groepen kan vormen. Vooral vanaf 1950 is de plant op grote schaal verwilderd en ingeburgerd. Hij is inmiddels algemeen in grote delen van Europa.¹³ Heukels¹⁵ vermeldt in zijn

Schoolflora van 1907, dat de plant verwilderd is bij Eembrugge, zie ook exemplaar van Van Ooststroom 1931. In de wijk De Kooi waar Von Siebolds landgoed Nippon lag, schijnen nog oorspronkelijke exemplaren in een tuin te staan. F.W. Burbridge beschreef in het eerste deel van 'Flora and Sylva' (1903) hoe hij en P. Barr een pelgrimage maakten naar Huize Nippon. Hij schreef dat de kwekerij in 1883, met zijn verwaarloosde jungle van Japanse planten, ook 'giant knotweeds' *Polygonum sieboldii*, *P. compacta* en *P. sachalinense* bevatte. De laatste soort deed zijn best alles om zich heen te overwoekeren.¹⁶ Tegenwoordig is alleen een gedrongen, matig woekerende vorm met rood aangelopen stengels op grote schaal in cultuur als *Reynoutria japonica* Houtt. 'Rosea'. Deze cultivar is minder invasief dan de soort.

Er zijn zeer veel exemplaren in het Herbarium.

***Forsythia* – Chinees klokje (Oleaceae)**

Diverse soorten en hybriden worden als sierplant in tuinen en plantsoenen aangeplant, o.a. de hybride met *F. suspensa* (Thunb.) Vahl: *F. × intermedia* Zab.

Forsythia viridissima Lindl. is in 1844 door Robert Fortune⁵ uit China in Europa ingevoerd.

F. suspensa (Thunb.) Vahl, Hangend Chinees klokje, is in 1859 door Von Siebold⁸ ingevoerd, maar was al in Leiden aanwezig in 1833.¹¹

Forsythia's zijn zeer populaire planten in boerentuinen, heggen, wegbermen en gemeenteparkjes. De stekken wortelen gemakkelijk. De plant wordt vaak gevonden in verwaarloosde tuinen, parken en in hagen.

1968 Luyt, W., 12349, 'Huis te Warmond.' (L)

1977 Wolters, H.J., s.n., 'Gemeente Maarssen, Molenpolder.' (L)

***Glycine max* (L.) Merr. – Sojaboon (Fabaceae)**

Sojaboon wordt adventief gevonden op industrieterreinen en braakliggende grond. De plant wordt gekweekt vanwege de eiwit- en olierijke zaden. Deze plant slaat vaak op uit weggeworpen of gemorst zaad, op braakliggende terreintjes en bermen, meestal in de nabijheid van oliefabrieken en overslagplaatsen van granen en Aziatische goederen.

Sojaboon werd voor het eerst omstreeks 1770 in Europa ingevoerd, in Oostenrijk. De Japanse vormen werden voor het eerst op Von Siebold's kwekerij uitgeteerd (als *Sooja japonica* Siebold) uit zaad dat Textor meebracht in 1855.¹⁷ *Glycine soja* Siebold & Zucc. is een cultigen van *Glycine max* (L.) Merr.

Er zijn 36 collecties in het Herbarium, voornamelijk bij graanoverslagbedrijven en oliefabrieken.

***Kerria japonica* (L.) DC. – Ranonkelstruik, Jodenbloempje (Rosaceae)**

Deze soort is niet opgenomen in de meest recente druk van Heukels' Flora. Hij komt oorspronkelijk voor in China en Japan en is in Oost-Azië, Europa en Noord-Amerika een veelgekweekte plant, meestal met gevulde bloemen. De enkelbloemige vorm is ingevoerd door Von Siebold in 1829.¹ De dubbelbloemige vorm is al sinds 1700 bekend in Engeland¹¹ en waarschijnlijk uit China ingevoerd. Ranon-

kelstruik wordt veel aangeplant en slaat gemakkelijk uit de wortels op. Ook de dubbele vorm kan zich zo uitbreiden. Beide vormen verwilderen niet uit zichzelf, maar slaan vaak op uit weggevoerd tuinafval, of op plaatsen waar een tuin is geweest en de planten zijn blijven staan of niet volledig zijn verwijderd.

1888 D 2030, '*Corchorus japonica floribus simplicibus*. Apeldoorn' [gecultiveerd?] (L)

1921 Muller, F.M., 102, 'Spiegel, Bussum, cult. 'Plena' (L)

1930 Bakhuizen van de Brink jr., R.C., 4697, 'Amersfoort, struik met gevulde en enkele goudgele bloemen, blad gesteeld, van onderen ruig behaard.' (U)

1941 Hespen, van, 100, 'Tienhoven kanaal: Oud-Maarsseveen, 'Plena' genaamd 'Jodenbloempje'' (L)

***Larix kaempferi* (Lindl.) Carrière (= *L. leptolepis* (Siebold & Zucc.) Endl.) –
Japanse larix (Pinaceae)**

Japanse larix is veel aangeplant in bossen, met name in Oost-Nederland, waarschijnlijk wegens een ziekte die de Europese larix (*L. decidua* Mill.) rond 1900 teisterde. Japanse larix wordt soms verwilderd aangetroffen, maar wordt ook als sierboom aangeplant. De oorspronkelijke groeiplaats is Japan (Honsju). Deze soort werd in 1843 door R. Fortune⁵ uit China en in 1861 door Von Siebold uit Japan meegebracht.⁸ Vanwege de populariteit van coniferen in het algemeen en de resistentie tegen de larixziekte, werd de soort spoedig zeer veel aangeplant in Engeland, Nederland en België. Volgens Heimans¹⁸ werd *L. kaempferi* in 1916 al veel toegepast in productiebossen.

De hybride met *L. decidua* Mill.: *L. × marschlinsii* Coaz (= *L. × eurolepis* A.Henry) lijkt op *L. kaempferi*, en is hiervan vaak moeilijk te onderscheiden.⁶

De Leidse collectie van het genus *Larix* is niet gerevideerd. De soort slaat vaak op uit zaad, maar of de zaailingen zich vervolgens vestigen is niet met zekerheid bekend.

***Ligustrum ovalifolium* Hassk. – Haagliguster (Oleaceae)**

Deze soort is zeer veel in cultuur voor tuinheggen en komt oorspronkelijk uit Japan. Hij is door Von Siebold in 1830 op Java ingevoerd en vandaar in 1843 naar Nederland verscheept door Teijsmann.¹ De soort verwildert gemakkelijk uit weggegooide planten of zaad en kan dan lang standhouden en uitbreiden. Meestal echter alleen aangeplant in hagen.

1968 Ooststroom, S.J. van, 24798, 'Goeree, Kusade Hork, Verwilderd bij bunker in de duinen.' (L)

1971 Instituut van de Prehistorie, Leiden, 511, 'Warmond, berm (pollen verzameld)' (L)

1979 Royen, P. van, 11781, 'Den Haag, Duinen ten noorden van Kijkduin op zand.' (L)

***Lycium chinense* Mill. - Chinese boksdooorn (Solanaceae)**

Chinese boksdooorn is (misschien ten onrechte) niet opgenomen in de meest recente druk van Heukels' Flora. Hij werd in 1845¹⁹ geïntroduceerd in de Jardin d'Acclimatation, waarschijnlijk door Pierot of Teijsmann uit Java. Von Siebold bracht de Chinese boksdooorn als *Lycium ovatum* Hort. van Japan naar Batavia in 1830. De soort komt oorspronkelijk voor in Oost-Azië.

Wegens verwarring met *L. barbarum* is over het voorkomen van de soort in Nederland geen duidelijkheid. *Lycium chinense* onderscheidt zich volgens C.A. Stace²⁰ als volgt: bladen onder het midden het breedst, kelk ca. 3 mm lang, bloemkroon tot over de helft ingesneden. (*L. barbarum*: bladen in het midden het breedst, kelk ca. 4 mm lang, bloemkroon tot ongeveer halverwege ingesneden.)

- 1930 Kern & Reichelt, 3308, Nijmegen aan de Graafse Weg bij St. Antoniusmolen. (L)
- 1953 Husson, A.L.C., 490, 'Gouda, Waaiersluis.' (L)
- 1964 Mol, J.L., 077362, 'Den Haag, Westduinen.' (L)
- 1976 Ietswaart, J.H., s.n., 'Schiermonnikoog, langs wegkant in bungalowpark in helm-duinriet-vegetatie.' (L)
- 1986 Mey, P. de, s.n., 'Langs dijk ten noorden van Dirksland. Enige exx., leken niet aangeplant.' (L)

***Macleaya cordata* (Willd.) R.Br. (= *Bocconia cordata* Willd.) – Pluimpapaver (Papaveraceae)**

Pluimpapaver is niet opgenomen in de meest recente druk van Heukels' Flora. Hij komt oorspronkelijk voor in China en Japan. De soort is in 1795 in Engeland ingevoerd, maar pas in de rest van Europa in 1862 door Von Siebold geïntroduceerd.²¹ Het is een veelgekwekte vaste plant, die door middel van zijn fijne wortelstokken grote groepen kan vormen in de tuin. Hij kan gemakkelijk ontsnappen met weggegooid wortels en lang standhouden, wanneer hij tenminste niet te veel wordt verstoord.

- 1915 Slooten, D.F. van, Nunspeet, 'Landweg tusschen aangeplante lupine op zandgrond.' (U)
- 1920 Jansen & Wachter, s.n., 'Adventiefterrein te Rotterdam.' (L)
- 1945 Gorter, A., s.n., 'Bennekom, verwilderd.' (L)
- 1964 Harshagen, I.H.A.E., s.n., 'Wieringerwerf.' (L)

***Malus sieboldii* Regel (= *M. toringo* (Siebold) De Vriese) – Japanse sierappel (Rosaceae)**

Japanse sierappel is niet opgenomen in de meest recente druk van Heukels' Flora. Hij is geïntroduceerd door de kwekerij van Von Siebold in 1845 en was afkomstig van door Textor meegebrachte zaden.¹⁶ Deze soort wordt zelden verwilderd gevonden in houtwallen, langs muren en spoorterreinen. In Japan wordt de soort veel als onderstam voor (sier-)appels gebruikt.

- 1976 Vonk-Kühling, M., s.n., 'In een walletje langs een weg bij Oldenzaal. Situatie wees niet op aangeplant.' (L)
- 1985 Jongepier, J.W., s.n., 'Rotterdam, bij Marconiplein, rand van spoorwegemplacement.' (L)
- 1986 Jongepier, J.W., s.n., 'Middelburg, Langevielesingel tegen tuinmuur.' (L)

***Pachysandra terminalis* Siebold & Zucc. (Buxaceae) – Dikkemanskruid**

Deze soort is in ons land in cultuur als bodembedekker. Hij komt oorspronkelijk voor in China en Japan en werd in 1860⁸ ingevoerd door Von Siebold. *Pachysandra terminalis* maakt ondergrondse wortelstokken en houdt van schaduwrijke vochtige bodem. Hij verwildert zeer gemakkelijk en kan hele gebieden koloniseren op

dezelfde plaatsen waar bijvoorbeeld *Anemone nemorosa*, *Vinca minor* of *Convallaria majalis* dat ook doen: parktuinen, landgoederen en oude bossen. Er is ook een bonte kweekvorm 'Variegata', die door Von Siebold is ingevoerd in 1859⁸ en die niet verwildert. Dikkemanskruid is de voorgestelde nieuwe Nederlandse naam.

- 1958 Brinkman, B. (& P. Zonderwijk), 'Gronsveld, op een lommerrijke plaats buiten een tuin.' (L)
1968 Tienstra, R.W., 375, 'Nieuw-Amelisweerd, onder grote beuk, met [o.a.] *Narcissus*, *Anemone nemorosa*, *Galanthus nivalis*, *Eranthis hyemalis*,' [etc.] (U)
1970 Arnolds, E., 2123, 'Nieuw-Amelisweerd, onder beuken achter landhuis, oorspronkelijk aangeplant.' (U)
1971 Beek, A. van de, 2124, 'Nieuw Amelisweerd bij Utrecht.' (L)
2001 Christenhusz, M.J.M., 1551, 'In oud parkbos aan de Drienerbrakenweg, Enschede.' (U)

***Parthenocissus tricuspidata* (Siebold & Zucc.) Planch. – Oosterse wingerd (Vitaceae)**

Oosterse wingerd is niet opgenomen in de meest recente druk van Heukels' Flora. Het is een klimheester uit Japan en China. Hij is als *Cissus tricuspidata* Siebold & Zucc. door Von Siebold in 1860⁸ ingevoerd. Het is een veelgekwakte liaan, die soms kan ontsnappen en grote oppervlakken kan bedekken. Deze soort komt op dezelfde plaatsen voor als *P. inserta*, *P. henryana* en *P. quinquefolia*: aan bosranden, langs spoorwegen, op afrasteringen, verdedigingswerken en in de duinen, meestal nabij (vroegere) bebouwing. In 1921 maakt Van Steenis op een herbariumetiket (U) bij *Polygonum cuspidatum* Siebold & Zucc. voor het eerst melding van deze soort. Het is natuurlijk mogelijk dat een andere *Parthenocissus* werd bedoeld met '*Ampelopsis Veitchii*'. Van deze vondst is geen herbariummateriaal bekend. Bij ons wordt vooral de cultivar 'Veitchii' gekweekt, ontwikkeld in Boskoop vóór 1900.¹¹

Oosterse wingerd is gemakkelijk te onderscheiden van de andere wingerdsoorten door de enkelvoudige tot drietallige bladeren.

- 1988 Bruinsma, J., s.n., 'Rotterdam, Rangeerterrein spoorweghaven. Tegen perron (gemetselde stenen) en tussen grind/zand. Over vele vierkante meters uitgroeiend.' (L)

***Petasites japonicus* (Siebold & Zucc.) Maxim. – Japans hoefblad (Asteraceae)**

Deze soort is op enkele plaatsen in parkbossen aangeplant en houdt lang stand. Hij komt oorspronkelijk voor in Korea, China en Japan, maar is in Europa aardig aan het inburgeren. Japans hoefblad is door Von Siebold in 1859 ingevoerd als *Nardosmia japonica* Siebold & Zucc.⁸ Bakker²² geeft als invoerdatum 1897 uit Sachalin. Hiervandaan is deze plant als eerste meegenomen als *Petasites japonicus* (beschreven door Maximowicz); hij noemt verder drie groeiplaatsen op 's-Gravenlandse buitenplaatsen.

De soort wordt vaak gevonden op stinsenterreinen, langs dijken, in oude tuinen en parkbossen. Wanneer Japans hoefblad zich eenmaal gevestigd heeft is het vrijwel onmogelijk te verwijderen, vanwege de diepe ondergrondse wortelstokken. De soort kan gemakkelijk uit cultuur ontsnappen en lang standhouden. De variëteit *giganteus* (F.Schmidt) Nichols. is ook oorspronkelijk uit Japan (Hokkaido, Sachalin) afkomstig en door Von Siebold in 1859 geïntroduceerd.⁸

- 1928 Jansen en Wachter, 26802, 'Bethlem langs het Merwedekanaal bij Amsterdam. Verwilderd.' (L)
 1947 Heimans, J., s.n., 'Amsterdam in twee grote vegetaties aan de dijk van het Merwedekanaal.' (L)
 1947 Massizzo, A.J. van, s.n., 'Den Haag.' (L)
 1949 Schravessande, J.A., 11125, 'Oostvoorne aan de kant van de weg naar Rockanje.' (L)
 1967 Arnolds, E., 1746, 'Verwilderd of aangeplant op een dijkje nabij de watertoren Alverna (Gld.) gemeente Wijhe. Talrijk en ingeburgerd lijkend.' (U)
 1972 Mennema, J., 1932, 'Mijnsheerenland 't Hof van Moerkerken.' (L)
 2001 Vuik, W., De Bilt, Blauwkapelseweg, Op een helling langs een sloot voor kwekerij Th. Ploeger & Zn. (pers. comm., gezien)

***Pseudosasa japonica* (Siebold & Zucc.) Makino (= *Arundinaria japonica* Siebold) – Japanse bamboe (Poaceae)**

Japanse bamboe is veel aangeplant in parken en op buitenplaatsen en houdt daar zeer lang stand. De soort komt oorspronkelijk voor in Japan en Korea. Hij werd in 1845¹⁹ ingevoerd op de kwekerij van Von Siebold. Het is een plant met lange ondergrondse wortelstokken, die grote groepen kan vormen. Er zijn ook andere Japanse bamboesoorten die na verwaarlozing lang stand kunnen houden. Met name *Sasa*-, *Pleioblastus*- en *Phyllostachys*-soorten kunnen zich erg uitbreiden in de tuin en slaan gemakkelijk op uit weggeworpen tuinafval. Er waren geen herbarium-exemplaren van verwilderde bamboes uit Nederland bekend.

- 2001 Christenhusz, M.J.M., 1550, Twickelerlaan, Hengelo (Ov.), 'aangeplant in houtwal, hier uitbreidend en al lang standhoudend' (L, U).

***Rosa multiflora* Thunb. ex Murray – Veelbloemige roos (Rosaceae)**

Veelbloemige roos komt oorspronkelijk uit Oost-Azië. Hij is veel aangeplant, o.a. in heggen. Er is ook veel mee gekruist: deze soort staat aan de wieg van vele moderne cultuurvariëteiten (de zgn. *Polyantha*-hybriden). De soort is in 1804 vanuit Korea in Engeland ingevoerd¹¹ door William Kerr. Von Siebold bracht in 1860 nogmaals zaden mee naar Leiden.⁸ De soort kan verwilderen vanuit weggegooid tuinafval, door aanplant in (meidoorn-) hagen in struwelen, houtwallen en klimt dan vaak in andere houtige Rosaceae.

- 1894 Nederlandsche Botanische Vereeniging s.n., 'Kennemerbrug Haarlem.' (L)
 1947 Jansen, J., s.n., 'Groenlanden (Ooy bij Nijmegen), verwilderd aan de Waaloever.' (L)
 1947 Schouten, A.M., s.n., 'Venlo, vliegveld bij Duitse grens.' (L)
 1950 Jongh jr., S.E. de, s.n., 'Haren (Gr.), Gekweekt en verwilderd.' (L)
 1955 Clason, 2069, 'Zuidlaardermeer, Zuidelijke ingang op de dam langs de Oostermoerse Vaart.' (L)
 1962 Muller, F.M., 5331, 'Zuidzijde weg naar Elst bij Rhenen.' (L)
 1962 Ooststroom, S.J. van & T.J. Reichgelt, 23167, 'Nieuwkoop, de Haak. Gekweekt en min of meer verwilderd.' (L)
 1962 Visser, A. de, s.n., 'Noorden, Reservaat de Haeck.' [Nieuwkoop] (L)
 1963 Reichgelt, B., 20069, 'In de Ooij bij Nijmegen t.o. Ubbergen. In een heg verweven met *R. canina*.' (L)
 1964 Arnolds, E., 1523, 'In een bosje met vnl. *Prunus serotina* Ehrh., bij De Bilt, dicht langs de hoofdweg De Bilt-Bilthoven.' (U)
 1964 Ploeg, D.T.E. van der, s.n., 'Eernewoude, vuilstortterrein.' (L)

- 1969 Boerman, M.O., s.n., 'Amsterdamse Waterleiding Duinen, Oranjekom.' (L)
 1971 Smittenberg, J.C., 66, 'Zuidlaardermeer, dijkje bij de Groene Ruigte. Z.O.-zijde van het meer.' (L)
 1980 IJzendoorn, A., s.n., 'Castricum, Provinciale Weg naar zee, kennelijk verwilderd, klimmend in *Crataegus*.' (L)
 1988 Wijlens, B.F.M., s.n., 'Voorst, Wilpse uiterwaarden in doorgroeide meidoornhaag.' (L)

***Rosa rugosa* Thunb. – Rimpelroos, Japanse bottelroos (Rosaceae)**

Rimpelroos is vrij algemeen aangeplant, vooral in het kustgebied als zandbinder en daar plaatselijk ingeburgerd, maar ook verspreid elders in het land. De soort komt oorspronkelijk uit Oost-Azië. Het is onbekend wanneer precies de eerste rimpelroos werd ingevoerd in Europa, maar waarschijnlijk is dat gebeurd in Engeland rond 1796, waarschijnlijk vanuit uit Noord-China of Korea. De witte, enkelbloemige selectie 'Alba' is door Von Siebold ingevoerd in 1860.⁸

Rimpelroos komt in Japan voor langs zandige kusten in het noorden en westen, maar ook in Mantsjoerije, Korea, Sachalin en Oost-Siberië. Hij is zeer winterhard, erg geschikt voor winderige plekken en verdraagt opspattend zout water. Rimpelroos verwildert nogal eens uit zaad in de duinen, waar de vruchten door vogels gegeten worden en op zandige plaatsen in het binnenland (wegbermen, heidevelden, etc.). Er zijn zeer veel collecties in het herbarium te Leiden. De bloemblaadjes en de vruchten worden in Japan gebruikt voor het maken van gelei. Een kruising met de veelbloemige roos is door Von Siebold beschreven als *Rosa* × *iwara*, naar de Japanse naam voor roos: 'Ibara'.

Oudste exemplaar:

- 1918 Kloos jr., A.W., s.n., 'Dordrecht, muur van de Voorstraatshaven. *f. alba*.' (L)
 (NB: Dit is dezelfde vorm, die Von Siebold heeft ingevoerd in 1860.)

***Spiraea japonica* L.f. – Japanse spirea (Rosaceae)**

Japanse spirea is niet opgenomen in de laatste druk van Heukels' Flora. De soort werd in 1830 door Von Siebold ingevoerd als *Spiraea callosa* Thunb. *flor. roseo*.¹ De witte vorm *Spiraea bumalda* Burvenich 'Albiflora' is in Engeland in 1856 vanuit China ingevoerd door Fortune.⁴

Deze soort wordt vaak aangeplant en verwildert soms uit zaad. Vele andere soorten van dit geslacht kunnen ook verwilderen; onderlinge kruisingen bemoeilijken de determinatie.

- 1908 Henrard, J.T., s.n., 'In bosschen aan waterkanten onder Ampsen bij Lochem.' [als *S. callosa*] (L)
 1919 Kloos jr., A.W., s.n., 'Malden, een tuintje ontvluchtend.' [als *S. callosa* Thunb. *fl. albis*] (L)
 (NB: dit is de vorm die Fortune heeft ingevoerd.)
 1927 Jansen, J., 1638, 'Mook (weg Groesbeek).' (L)
 1941 Koopmans, A.N., s.n., 'Bij Boschweg, Apeldoorn.' [als *S. japonica* var. *Bumalda*] (L)
 1957 Touw, A., s.n., 'Oegstgeest, Oud-Poelgeest, op kaalslag.' (L)

Conclusie

Volledig ingeburgerd in de Nederlandse flora zijn: *Fallopia japonica* en *Rosa rugosa*; dat geldt o.i. waarschijnlijk ook voor *Berberis thunbergii*, *Cyrtomium falcatum*, *Ligustrum ovalifolium*, *Petasites japonica* en *Rosa multiflora*. Daarnaast worden *Elaeagnus umbellata* en *E. pungens*, *Lycium chinense*, *Pachysandra terminalis*, *Parthenocissus tricuspidata* en *Spiraea japonica* regelmatig verwilderd gevonden. De overige soorten worden alleen adventief, met weggeworpen tuinafval of in verwaarloosde parken en tuinen aangetroffen.

1. Ph.F.B. von Siebold, 1844. Kruidkundige naamlijst [etc.]. Annuaire Soc. Roy. Hortic. Pays-Bas 1: 1–39. Leiden.
2. E. Kämpfer, 1712. Amoen. exot. fasc. Leipzig.
3. C.P. Thunberg, 1784. Fl. jap. Leipzig.
4. J. Mac Lean, 1978. Von Siebold and the Importation of Japanese Plants into Europe via the Netherlands. Reprinted from: Japanese Studies Hist. Sci. 17.
5. R. Fortune, 1880. Mr. Fortune's Introductions. Gard. Chron. 3: 11.
6. Ph.F.B. von Siebold, 1863. Cat. rais. 1863. Amsterdam.
7. R. van der Meijden, 1996. Heukels' Flora van Nederland, ed. 22. Groningen.
8. Ph.F.B. von Siebold, 1861. Cat. prodr. 1861.
9. R. van der Meijden, 2001. Wachtkamersoorten: uw aanvullingen graag. Gorteria 27: 42–44.
10. E. van Benthem & N. van der Werf, 1991. Potplanten en hun geschiedenis. Volkscultuur 8: 9–55.
11. J. de Koning et al., 2000. Dr. B. K. Boom, Nederlandse Dendrologie, 13^e druk. Ede.
12. W.H. de Vriese, 1847. Polygonum cuspidatum Sieb & Zucc. (Spitsbladige duizendknoop), beschrijving & plaat. Jaarb. Kon. Ned. Maatsch. Tuinb.: 32.
13. J.P. Bailey & A.P. Conolly, 2000. Prize-winners to pariahs – A history of Japanese Knotweed s.l. (Polygonaceae) in the British Isles. Watsonia 23: 93–110.
14. R. van der Meijden et al., 1989. Atlas van de Nederlandse Flora 3: 122–123. Leiden.
15. H. Heukels et al., 1907. Schoolflora, 11e druk. Groningen.
16. A. Nelves, 1935. Cultivated plants and their introduction. Flora and Sylva, vol. 6: 136–144 en 205–212.
17. Ph.F.B. von Siebold, 1856. Cat. rais.
18. E. Heimans et al., 1916. Geïllustreerde Flora van Nederland. Amsterdam.
19. Ph.F.B. von Siebold, 1845. Kruidkundige Naamlijst [etc.]. Annuaire Soc. Roy. Hortic. Pays-Bas 2: 65–78.
20. C.A. Stace, 1997. New Flora of the British Isles, ed. 2: 526. Cambridge.
21. Ph.F.B. von Siebold, 1862. Cat. rais.
22. P.A. Bakker & E. Boeve, 1985. Stinzenplanten. Zutphen.